

УДК 616.31:617.52

DOI <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2024-51-1.29>**О.М. Дорошенко,**

доктор медичних наук, професор, професор кафедри
ортопедичної стоматології,
Національний університет охорони здоров'я
імені П. Л. Шупика,
вул. Дорогожиська, 9, м. Київ, Україна, індекс 04112,
durektsiya_is@ukr.net

Т.М. Волосовець,

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри стоматології,
Національний університет охорони здоров'я
імені П. Л. Шупика,
вул. Дорогожиська, 9, м. Київ, Україна, індекс 04112,
durektsiya_is@ukr.net

О.А. Омеляненко,

кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри
ортопедичної стоматології,
Національний університет охорони здоров'я
імені П. Л. Шупика,
вул. Дорогожиська, 9, м. Київ, Україна, індекс 04112,
durektsiya_is@ukr.net

М.В. Дорошенко,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри стоматології,
Національний університет охорони здоров'я
імені П. Л. Шупика,
вул. Дорогожиська, 9, м. Київ, Україна, індекс, 04112
durektsiya_is@ukr.net

М.М. Дорошенко,

аспірант кафедри ортопедичної стоматології,
Національний університет охорони здоров'я
імені П. Л. Шупика,
вул. Дорогожиська, 9, м. Київ, Україна, індекс 04112,
durektsiya_is@ukr.net

О.В. Шепелинський,

аспірант кафедри ортопедичної стоматології,
Національний університет охорони здоров'я
імені П. Л. Шупика,
вул. Дорогожиська, 9, м. Київ, Україна, індекс 04112,
durektsiya_is@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ ПОХИЛОГО І СТАРЕЧОГО ВІКУ

Мета дослідження. Комплексна оцінка коморбідності та геріатричного індексу стоматологічного здоров'я у 63 осіб похилого та старечого віку.

Методи дослідження. Відповідно до вікової класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я пацієнти були поділені на три вікові групи: I групу склали 26 осіб похилого віку (60-75 років), II-у – 24 особи старечого віку (75-90 років) і III-у – 13 осіб довгожителів (які досягли 90 років). Оцінка стоматологічного статусу проводилася із використанням стандартних критеріїв ВООЗ. Основними методами дослідження були: опитування із визначенням геріатричного індексу стоматологічного здоров'я – Geriatric Oral Health Assessment Index (GOHAI), клінічний, стоматологічний. Для кількісної оцінки тяжкості супутніх хронічних захворювань використовувався комбінований індекс коморбідності за віком і Чарлсоном (CA-CCI). Проводили оцінку хронічних та загальносоматичних захворювань, соціальних умов життя.

Наукова новизна. Кількість супутньої патології та, відповідно, показники індексу CA-CCI зростали із віком пацієнтів. Для всіх дослідних груп характерним є ураження серцево-судинної системи (49,2 %), різного ступеня ураження печінки (у 34,9 % пацієнтів), хронічні захворювання легень (у 27,0 % осіб), хвороби нирок (у 23,8 %), ендокринні захворювання (діабет) – у 34,9 %. Онкологічні захворювання діагностовано у 5 осіб (7,9 % обстежених).

Висновок. Визначено значну поширеність коморбідних захворювань і станів у пацієнтів похилого і старечого віку, які потребують ортопедичного лікування, які необхідно враховувати при плануванні і проведенні саме стоматологічного втручання. На сьогоднішній день при наданні медичної допомоги пацієнтам старшого віку реальною проблемою є відсутність колегіального принципу діагностики та лікування, а також недостатність нормативних документів щодо обґрунтування супутніх факторів коморбідних станів. Впровадження в клінічну практику мультидисциплінарного підходу лікування із залученням фахівців різного профілю дасть змогу досягти ефективного довготривалого результату та покращити якість життя пацієнтів похилого та старечого віку.

Ключові слова: пацієнти похилого та старечого віку, стоматологічна допомога, поліморбідність, порожнина рота, стоматологічні захворювання.

О.М. Doroshenko,

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Orthopedic Dentistry,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhitska street, Kyiv, Ukraine, postal code 04112,
durektsiya_is@ukr.net

Т.М. Volosovets,

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Dentistry,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhitska street, Kyiv, Ukraine, postal code 04112,
durektsiya_is@ukr.net

О.А. Omelianenko,

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Orthopedic Dentistry,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhitska street, Kyiv, Ukraine, postal code 04112,
durektsiya_is@ukr.net

M.V. Doroshenko,

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Dentistry,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhitska street, Kyiv, Ukraine, postal code 04112,
durektsiya_is@ukr.net

M.M. Doroshenko,

Graduate Student of the Department
of Orthopedic Dentistry,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhitska street, Kyiv, Ukraine, postal code 04112,
durektsiya_is@ukr.net

O.V. Shepelinsky,

Graduate Student of the Department
of Orthopedic Dentistry,
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhitska street, Kyiv, Ukraine, postal code 04112,
durektsiya_is@ukr.net

PROSPECTS FOR PROVIDING DENTAL CARE TO ELDERLY AND SENILE PATIENTS

The aim of the study. Comprehensive assessment of comorbidity and geriatric index of dental health in 63 elderly and senile persons.

Research methods. Geriatric Oral Health Assessment Index (GOHAI) and Combined Age-Charlson Comorbidity Index (CA-CCI) survey. According to the age classification of the World Health Organization, the patients were divided into three age groups: Group I consisted of 26 elderly people (60-75 years old), Group II – 24 people of senile age (75-90 years old) and Group III – 13 long-lived people (who reached 90 years old). Assessment of dental status was carried out using standard WHO criteria. The main research methods were: a survey with the definition of the geriatric index of dental health – Geriatric Oral Health Assessment Index (GOHAI), clinical, dental. The combined age-Charlson comorbidity index (CA-CCI) was used to quantify the severity of comorbid chronic diseases. Assessment of chronic and general somatic diseases, social conditions of life was carried out.

Scientific novelty. The number of comorbidities and, accordingly, CA-CCI index indicators increased with the age of the patients. All study groups are characterized by damage to the cardiovascular system (49.2% of patients), varying degrees of liver damage (in 34.9% of patients), chronic lung diseases (in 27.0% of patients), kidney disease (in 23, 8%), endocrine diseases (diabetes) – in 34.9%. Oncological diseases were diagnosed in 5 people (7.9% of those examined).

Conclusion. Currently, a real problem in the provision of medical care to elderly patients is the lack of a collegial principle of diagnosis and treatment, as well as the insufficiency of normative documents regarding the substantiation of concomitant factors of comorbid conditions. The introduction into clinical practice of a multidisciplinary approach to the treatment of elderly and senile patients with the involvement of specialists of

various specialties will make it possible to achieve an effective long-term result and improve their quality of life.

Key words: elderly and senile patients, dental care, polymorbidity, oral cavity, dental diseases.

Постановка проблеми. Сучасні люди в розвинутих країнах, як правило, живуть довше і зберігають зуби протягом тривалого перебігу часу в результаті покращення рівня життя, прогресу в медичних технологіях і покращеної доступності медичної та стоматологічної допомоги. За даними ООН очікується, що населення літніх людей у світі збільшиться з 0,7 млрд у 2019 році до 1,5 млрд у 2050 році. 14 з перших 20 країн за очікуваною тривалістю життя знаходяться в Європі, однак Східна Азія є абсолютним переможцем: люди, що народилися сьогодні в Японії та Сінгапурі, можуть розраховувати прожити до 84 років. Однак тенденція, що жінки живуть довше, зберігається [1, с. 55].

В Україні за останні 30 років тривалість життя громадян також зросла, але, на жаль, вона в цілому нижча за середній показник у світі.

Задовільний стан ротової порожнини є одним із важливих компонентів «здорового старіння», оскільки воно впливає на загальний стан здоров'я та якість життя людей [2, с. 135]. Погіршення стану порожнини рота, пов'язане з віком, негативно впливає на фізичне та психологічне здоров'я людей, знижуючи загальну якість життя. Стоматологічні захворювання у пацієнтів похилого і старечого віку мають певні особливості. Розвиток в організмі інволютивних процесів, у тому числі в ділянці зубо-щелепної системи, за наявності мультиморбідності призводить до зниження функціональних і адаптивних можливостей, потребує комплексної міждисциплінарної реабілітації, що має поєднувати медичний, психологічний і соціальний аспекти.

Мультиморбідні стани у пацієнтів похилого і старечого віку суттєво впливають на стан ротової порожнини та обтяжують прогноз ефективного лікування стоматологічної патології [3, с. 94]. Ще в кінці XIX ст. англійським вченим Д. Гентером на підставі клінічних спостережень висунуте припущення, що зуби можуть бути первинною ланкою інфекції, що викликає ураження внутрішніх органів.

Необхідність детальної оцінки супутніх захворювань у стоматологічних пацієнтів старшої вікової групи зумовлена тим, що незважаючи на сучасний високий розвиток стоматології, наявність сучасних методів діагностики та лікування, в тому числі із застосуванням комп'ютерних тех-

нологій, не завжди можна досягнути довготривалого позитивного результату стоматологічного втручання і покращення стану здоров'я пацієнта в цілому. Незважаючи на те, що стоматологічні захворювання широко поширені серед літнього населення, зі слів пацієнтів, вони не були їх головною проблемою. Коморбідність в стоматології розглядається нами з позиції поєднаної патології ротової порожнини і захворювань внутрішніх органів, як взаємозалежне та взаємно обтяжуюче.

Згідно даних, наведених V. De Groot і співав., на сьогодні розроблено 13 методів бальної оцінки коморбідності [4]. В нашій роботі ми провели обчислення індексу коморбідності Чарлсон (The Charlson Comorbidity Index – CCI) згідно діагнозу, вказаного в медичній документації пацієнта, що оцінюється за певними балами (табл. 1). Індекс розраховується як сума балів. Однак, оскільки вік є вік є незалежним фактором ризику коморбідних станів, ми використали комбінований віковий показник CCI (CA-CCI), який додає до загальної суми балів 1 бал за кожне десятиліття у віці старше 40 років.

Таблиця 1
Комбінований віковий показник CCI (CA-CCI)

Бал	Хвороба
1	Інфаркт міокарда Застійна серцева недостатність Хвороба периферичних артерій Цереброваскулярне захворювання Деменція Хронічне захворювання легень Хвороба сполучної тканини Виразкова хвороба Легке ураження печінки Діабет
2	Геміплегія Помірна чи важка хвороба нирок Діабет з ураженням органів Злоякісна пухлина без метастазів Лейкемія Лімфоми
3	Помірне чи тяжке ураження печінки
6	Метастазуючі злоякісні пухлини СНІД (хвороба)
+ додається по 1 балу за кожні 10 років життя після 40 років (60-69 років – 3 бали, 70-79 років – 4 бали, 80-89 років – 5 балів, старше 90 років – 6 балів і т. д.)	

Високе значення індексу Чарлсон є також прогностичною ознакою щодо збільшення обсягу медичних послуг, використання цього показника в клінічній практиці дає можливість медичному персоналу провести стратифікацію ризику пацієнтів та розподілити їх на групи для планування обсягів медичної допомоги [4, с. 221].

ентів та розподілити їх на групи для планування обсягів медичної допомоги [4, с. 221].

За останні роки науковцями розроблені численні індекси, що дозволяють оцінити вплив стоматологічного здоров'я на якість життя пацієнтів. Серед них і геріатричний індекс стоматологічного здоров'я – Geriatric Oral Health Assessment Index (GOHAI), що складається із 12 запитань за розділами: функція жування, функція мовлення, соціальна поведінка, зовнішня естетика, больові відчуття, дискомфорт, впевненість у собі. Відповідь на кожне запитання оцінювали за чотирибальною шкалою, де 1 – ніколи, 2 – іноді, 3 – часто або 4 – завжди [5, с. 6670]. Відповіді, оцінені як 1 і 2, свідчать про кращий стан здоров'я ротової порожнини з відсутністю або невеликою кількістю проблем і хорошим станом ротової порожнини, тоді як відповіді, оцінені як 3 і 4, свідчать про погане здоров'я порожнини рота з кількома проблемами та поганим станом порожнини рота.

Цей індекс показав задовільну внутрішню послідовність, і його достовірність була підтверджена в багатьох міжнародних дослідженнях [6, с. 7344].

Мета. Комплексна оцінка коморбідності та геріатричного індексу стоматологічного здоров'я у 63 осіб похилого та старечого віку, мешканців Києва, які звернулись за стоматологічною допомогою на кафедрі ортопедичної стоматології НУОЗ України імені П. Л. Шупика упродовж 2020–2023 років.

Матеріали і методи дослідження. Відповідно до вікової класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я пацієнти були поділені на три вікові групи: I групу склали 26 осіб похилого віку (60-75 років), II-у – 24 особи старечого віку (75-90 років) і III-у – 13 осіб довгожителів (які досягли 90 років). Оцінка стоматологічного статусу проводилася із використанням стандартних критеріїв ВООЗ. Основними методами дослідження були: опитування із визначенням геріатричного індексу стоматологічного здоров'я – Geriatric Oral Health Assessment Index (GOHAI), клінічний, стоматологічний. Для кількісної оцінки тяжкості супутніх хронічних захворювань використовувався комбінований індекс коморбідності за віком і Чарлсоном (CA-CCI). Проводили оцінку хронічних та загальносоматичних захворювань, соціальних умов життя.

Результати. Відповіді на декілька питань GOHAI показали значні вікові відмінності (табл. 2). Особи старечого віку і довгожителі скаржилися, в основному, на фізичні проблеми вна-

Таблиця 2

Показники геріатричного індексу стоматологічного здоров'я – Geriatric Oral Health Assessment Index (GOHAI) у пацієнтів дослідних груп

Питання	Вік у роках	Ніколи		Іноді		Часто		Завжди	
		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Чи є обмеження у вживанні їжі?	60-75(n=26)	11	42,3	14	53,8	1	3,9	-	-
	75-90 (n=24)	3	12,5	10	41,7	6	25	5	20,8
	90 і старше (n=13)	-	-	3	23,0	5	38,5	5	38,5
Вам важко відкусити тверде м'ясо та яблуко?	60-75	8	30,8	15	57,6	2	7,7	1	3,9
	75-90	2	8,4	8	33,3	8	33,3	6	25
	90 і старше	-	-	2	15,4	7	53,8	4	30,8
Чи відчуваєте Ви дискомфорт під час ковтання?	60-75	14	53,8	11	42,3	1	3,9	-	-
	75-90	9	37,5	10	41,6	3	12,5	2	8,4
	90 і старше	5	38,5	4	30,8	3	23,0	1	7,7
Вам важко вимовляти звуки?	60-75	15	57,6	9	34,6	1	3,9	1	3,9
	75-90	10	41,6	10	41,6	2	8,4	2	8,4
	90 і старше	4	30,8	4	30,8	3	23,0	2	15,4
Чи відчуваєте Ви дискомфорт під час прийому їжі?	60-75	6	23,1	6	23,1	11	42,3	3	11,5
	75-90	3	12,5	9	37,5	7	29,2	5	20,8
	90 і старше	-	-	2	15,4	4	30,8	7	53,8
Чи заважає Ваш стан контракувати з людьми?	60-75	8	30,7	10	38,5	5	19,2	3	11,5
	75-90	15	62,5	8	33,3	1	4,2	-	-
	90 і старше	10	76,9	3	23,1	-	-	-	-
Чи задоволені своєю зовнішністю?	60-75	8	30,8	10	38,4	6	23,1	2	7,7
	75-90	16	66,6	7	29,2	1	4,2	-	-
	90 і старше	11	84,6	1	7,7	-	1	7,7	-
Чи приймаєте Ви ліки для полегшення болю та дискомфорту?	60-75	6	23,1	7	26,9	8	30,8	5	19,2
	75-90	4	16,7	8	33,3	7	29,2	5	20,8
	90 і старше	2	15,4	4	30,7	3	23,1	4	30,8
Чи турбуєтесь Ви про проблеми з зубами або протезами?	60-75	2	7,7	4	15,4	8	30,7	12	46,2
	75-90	8	33,3	14	58,3	1	4,2	1	4,2
	90 і старше	9	69,2	3	23,1	1	7,7	-	-
Чи відчуваєте Ви нервозність або занепокоєння?	60-75	2	7,7	1	3,9	3	11,5	20	76,9
	75-90	-	-	2	8,3	9	37,5	13	54,2
	90 і старше	-	-	3		5		5	
Вам було незручно їсти в присутності інших?	60-75	2	7,7	7	26,9	9	34,6	8	30,8
	75-90	11	45,8	8	33,4	3	12,5	2	8,3
	90 і старше	10	76,9	3	23,1	-	-	-	-
Зуби чутливі до прийому гарячої, холодної або солодкої їжі?	60-75	9	34,6	13	50,0	2	7,7	2	7,7
	75-90	9	37,5	14	58,3	1	4,2	-	
	90 і старше	10	76,9	3	23,1	-	-	-	-

Таблиця 3

Розподіл пацієнтів дослідних груп за кількістю захворювань та показниками індексу СА-СІІ

Група	Кількість пацієнтів	Середня кількість захворювань (M±m)	Показники індексу СА-СІІ (M±m)
I	26	3,8±0,17	7,11±0,13
II	24	3,9±0,23	8,54±0,27
III	13	4,5±0,32	9,6±0,19
Всього	63	4,1±0,16	8,42±0,22

слідок стоматологічної патології. Так, 42,3% осіб у віці 60-75 років ніколи не стикалися з обмеженнями в їжі через проблеми з зубами чи зубними протезами, тоді як 25% осіб віком 75-90 років відчували іноді ці обмеження, а 20,8 % – завжди. У віковій групі більше 90 років 38,5 % пацієнтів іноді відчували труднощі і 38,5 % – завжди.

Незважаючи на те, що виявлена пряма кореляція між збільшенням віку і погіршенням стану стоматологічного здоров'я, пацієнти похилого віку і довгожителі майже не турбувалися про свій зовнішній вигляд і не відчували проблем у спілкуванні та незручності при прийомі їжі в компанії з іншими людьми. Більше того, стоматологічна допомога не визначена ними основною проблемою. Майже 30,8 % пацієнтів III-ої групи постійно приймали знеболюючі, в той час як показники I-ої і II-ої груп склали 19,2 % і 20,8 % відповідно.

Характерною особливістю пацієнтів похилого, старечого віку і довгожителів із дефектами зубів, зубних рядів та повною втратою зубів є те, що абсолютно всі мали ті чи інші супутні соматичні захворювання. При проведенні розрахунку загальної кількості захворювань, що використовувались для визначення індексу Чарлсон, встановлено, що більшість із них мали в анамнезі від 2 до 6 соматичних захворювань (табл. 3).

Кількість супутньої патології та, відповідно, показники індексу СА-ССІ зростали із віком пацієнтів. Для всіх дослідних груп характерним є переважає патології серцево-судинної системи (у 49,2 % пацієнтів дослідних груп).

В структурі загальної захворюваності у вказаних пацієнтів, крім патології серцево-судинної системи, також відзначали різного ступеня ураження печінки (у 34,9 % пацієнтів), хронічні захворювання легень (у 27,0 % осіб), хвороби нирок (у 23,8 %), ендокринні захворювання (діабет) – у 34,9 %. Онкологічні захворювання діагностовано у 5 осіб (7,9 % обстежених).

Ми не виявили в жодній віковій групі таких захворювань як СНІД, виражених порушень функції печінки, паралегій та геміплегій.

Висновок. Таким чином, визначено значну поширеність коморбідних захворювань і станів у пацієнтів похилого і старечого віку, які потребують ортопедичного лікування, які необхідно враховувати при плануванні і проведенні саме стоматологічного втручання. На сьогоднішній день при наданні медичної допомоги пацієнтам старшого віку реальною проблемою є відсутність колегіального принципу діагностики та лікування, а також недостатність нормативних документів

щодо обґрунтування супутніх факторів коморбідних станів. Впровадження в клінічну практику мультидисциплінарного підходу лікування із залученням фахівців різного профілю дасть змогу досягти ефективного довготривалого результату та покращити якість життя пацієнтів похилого та старечого віку.

Література:

1. Левчук Н. М. Здоров'я і тривалість життя в Україні у контексті формування передумов інноваційної зайнятості. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1 (29). С. 54-64. doi: 10.1111/jcpe.12681. PMID: 28266112

2. Tonetti M.S., Bottenberg P., Conrads G., Eickholz P. Et al Dental caries and periodontal diseases in the ageing population: call to action to protect and enhance oral health and well-being as an essential component of healthy ageing – Consensus report of group 4 of the joint EFP/ORCA workshop on the boundaries between caries and periodontal diseases. *J Clin Periodontol*. 2017 Mar;44 Suppl 18: S135-S144. doi: 10.1111/jcpe.12681. PMID: 28266112

3. Дячук Д. Д., Мороз Г. З., Гідзинська І. М., Ласиця Т. С. Мультиморбідність як клінічна проблема. *Український кардіологічний журнал*. 2019. Т. 26, № 1. С. 94-104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukzh_2019_26_1_16

De Groot V., Beckerman H., Lankhorst G.J., Bouter L.M. How to measure comorbidity. a critical review of available methods. *J Clin Epidemiol* 56 (3). 2003. 221-229. doi: 10.1016/s0895-4356(02)00585-1. PMID: 12725876.

4. De Groot, V., Beckerman, H., Lankhorst, G.J., Bouter, L.M. (2003). How to measure comorbidity. a critical review of available methods. *J Clin Epidemiol* 56 (3), 2003, 221-229. Retrieved from doi: 10.1016/s0895-4356(02)00585-1. PMID: 12725876.

5. Shao W., Zhang Z., Zhang J., Feng H., Liang C., Liu D. Charlson comorbidity index as a predictor of short-term outcomes after pulmonary resection. *J Thorac Dis*. 2020 Nov;12(11):6670-6679. doi: 10.21037/jtd-20-2264. PMID: 33282368; PMCID: PMC7711382.

6. Venkatesan A., Ramalingam S., Seenivasan M.K., Narasimhan M. Evaluation of Oral Health Status Using the Geriatric Oral Health Assessment Index Among the Geriatric Population in India: A Pilot Study. *Cureus*. 2020 Mar 20;12(3):e7344. doi: 10.7759/cureus.7344. PMID: 32328358; PMCID: PMC7170016.

References:

1. Levchuk, N.M. (2017). Zdorovya i tryvalist zhyttya v Ukrayinyi u koneksti formuvannya peredumov inovatsiynoyi zaunyatosti [Health and life expectancy in Ukraine in the context of forming prerequisites for innovative employment.]. *Demohrafiya ta sotsialna*

ekonomika – Demography and social economy, 1 (29), 54-64. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_1_6.2. [in Ukrainian].

2. Tonetti, M.S., Bottenberg, P., Conrads, G., Eickholz, P. et al. (2017). Dental caries and periodontal diseases in the ageing population: call to action to protect and enhance oral health and well-being as an essential component of healthy ageing – Consensus report of group 4 of the joint EFP/ORCA workshop on the boundaries between caries and periodontal diseases. *J Clin Periodontol*, 8, 135-144. Retrieved from doi: 10.1111/jcpe.12681. PMID: 28266112.

3. Dyachuk, D. D., Moroz, H. Z., Hidzynska, I. M., Lasytsya T. S. (2019). Multymorbidnist yak klinichna problema. [Multimorbidity as a clinical problem] *Ukrayinskyy kardiologichnyy zhurnal – Ukrainian Journal of Cardiology*, 26 (1), 94-104. Retrieved from <https://doi.org/10.31928/1608-635X-2019.1.94104> [in Ukrainian].

4. De Groot, V., Beckerman, H., Lankhorst, G.J., Bouter, L.M. (2003) How to measure comorbidity. a critical review of available methods. *J Clin Epidemiol* 56 (3), 2003, 221-229. Retrieved from doi: 10.1016/s0895-4356(02)00585-1. PMID: 12725876.

5. Shao, W., Zhang, Z., Zhang, J., Feng, H., Liang, C., Liu, D. (2020). Charlson comorbidity index as a predictor of short-term outcomes after pulmonary resection. *J. Thorac DisNov*, 2(11), 6670-6679. Retrieved from doi: 10.21037/jtd-20-2264. PMID: 33282368; PMCID: PMC7711382.

6. Venkatesan, A., Ramalingam, S., Seenivasan, M.K., Narasimhan, M. (2020). Evaluation of Oral Health Status Using the Geriatric Oral Health Assessment Index Among the Geriatric Population in India: A Pilot Study. *Cureus*, Mar 20;12(3):e7344. Retrieved from doi: doi: 10.7759/cureus.7344. PMID: 32328358; PMCID: PMC7170016.